

यज्ञमयं जन्तु देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ॥ ते ह नाकम्महिमानः सचन्त
यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः ॥ इति मूर्ध्नि ॥ एवं विन्यस्य प्रणवन्यासं
गायत्रीन्यासं च कृत्वा पुरुषोत्तमं ध्यायेत् ॥ शंखचक्रगदापद्मपाणिं ध्यायेज्ज-
नार्दनम् ॥ ध्येयः सदा सवितृमण्डलमध्यवर्ती नारायणः सरसिजासनसन्नि-
विष्टः ॥ केयूरवान्मकरकुण्डलवान्किरीटी हारी हिरण्यवपुर्धृतशंखचक्रः ॥
एवं ध्यात्वा मनसाऽभ्यर्च्य अर्घ्यस्थापनं कुर्यात् ॥ स्वाग्रे किञ्चिद्दामे त्रिकोणं
विलिख्य ॐ आधार शक्तिकमलासनाय नमः, इति संपूज्य, तत्राधारं संस्थाप्य
दशकलात्मने वह्निमण्डलाय नमः इति संपूज्य तदुपरि अस्त्राय फडिति
त्रिर्जलेन प्रोक्षितमर्घ्यपात्रं संस्थाप्य तत्र द्वादशकलात्मने सूर्यमण्डलाय नमः इति
संपूज्य ततश्चन्द्रमण्डलनिर्गतसुधारूपेण ध्यातैः शुद्धतोयैश्च, ल, ह, स, ष,
श, इत्याद्यकारान्तविपरीतमातृकां मूलमन्त्रं च जपन् पूजयेत् । ततो नमः

इति मन्त्रेण तत्र गन्धपुष्पाक्षतयवकुशाग्रतिलसर्षपदूर्वा दत्वा षोडशकलात्मने
चन्द्रमण्डलाय नमः इति संपूज्य, देवतारूपं जलं विभाव्य, ॐ गङ्गे च यमुने
चैव गोदावरि सरस्वति ॥ नर्मदे सिन्धुकावेरि जलेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु ॥
इति मन्त्रेणाङ्कुशमुद्रया सूर्यमण्डलात् तीर्थमावाह्य धेनुमुद्रां प्रदर्श्य प्रणवमष्टधा
जपेत् ॥ तद्वक्षिणे शंखं संस्थाप्य जलेनापूर्य गन्धपुष्पं दत्वा अर्धजलं किञ्चि-
दत्वा तज्जलेनात्मानं पूजोपकरणं चाभ्युक्ष्य, अर्घ्यवामे पाद्यमावनीयं च संस्थाप्य
मण्डलस्योभयपार्श्वे गुरुभ्यो नमः । गणेशाय नमः ॥ इति संपूज्य मध्ये
पुष्पाञ्जलिं दत्वा पीठशक्तीः पूजयेत् ॥ मध्ये ॐ आधारशक्तये नमः ।
ॐ कूर्माय नमः ॐ अनन्ताय० ॐ पृथिव्यै० ॐ क्षीरसागराय० ॐ श्वेत-
द्वीपाय० ॐ रत्नमण्डपाय० ॐ कल्पवृक्षाय० ॐ रत्नवेदिकायै० । विदिक्षु
ईशानादितः धर्मज्ञानवैराग्यैश्वर्यान् । दिक्षु पूर्वादितः अधर्माज्ञानावैराग्या-

नैश्वर्यान् । मध्ये सं सत्वाय, रं रजसे, तं तमसे, वं वह्निमण्डलाय, अं सूर्य-
 मण्डलाय, ॐ सोममण्डलाय, ॐ विमलायै, ॐ ऊत्कर्षिण्यै, ॐ ज्ञानायै,
 ॐ क्रियायै, ॐ योगायै, ॐ प्रह्वयै, ॐ सत्वायै, ॐ ईशान्यै, ॐ अनु-
 ग्रहायै, इति पीठ संपूज्य देवं पुनर्ध्यात्वाऽवहन्नामापुटेन तेजः पुष्पाञ्जलिना
 ॐ सहस्रशार्पेति संस्थाप्य भगवन् श्रीमहापुरुष इहागच्छेद्द तिष्ठेद्द सन्निहितो
 भवामिमुखो भवेति तत्तन्मुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ ततः पुरुष एवेदमिति पठित्वा
 पुष्पाञ्जल्यासनं गृहीत्वा इदमासनं पुरुषोत्तमाय नमः इत्यर्धोदकेनोत्सृजेत् ।
 सर्वत्रोत्सर्ग अर्धोदकेन । ततः ॐ एतवानस्य० एतत्पाद्यं पुरुषोत्तमाय नमः
 इति पाद्यम् । ओं त्रिपादूर्ध्वम्० इदमर्घ्यं पुरुषोत्तमाय इत्यर्घ्यम् । ॐ ततो
 विराडजायत० इति आचमनीयं पु० इत्याचमनीयम् । ॐ तस्माद्यज्ञात्स०
 इदं स्नानीयं श्रीपु० इति स्नानीयम् । ततः पूर्ववत्पुनराचमनीयम् ॐ तस्माद्य

ज्ञातुं इदं वस्त्रं श्रोतुं इति वस्त्रम्, ततः पूर्ववत्पुनराचमनीयं, ॐ तस्मा-
दश्वा० इदं यज्ञोपवीतं श्रोतुं इति यज्ञोपवीतं ॐ तं यज्ञं० इदं गन्धं० श्रोतुं
इति कर्पूरगन्धम् ॐ यत्पुरुषं० इदं पुष्पं० इति निवेद्याऽऽवरणानि पूजयेत् ।
तत्र प्रथममायुधानि, ॐ सुदर्शनाय, ॐ शंखाय, ॐ गदायै, ॐ खड्गाय,
ॐ इषवे, ॐ धनुषे, ॐ हलाय, ॐ मुशलाय, ॐ कौस्तुभाय, ॐ वनमा-
लायै, ॐ श्रीवत्माय । ततः परितः ॐ नन्दाय ॐ सुनन्दाय ॐ गरुडाय
ॐ प्रचण्डाय ॐ महाबलाय ॐ बलाय ॐ कुमुदाय ॐ कुमुदेक्षणाय । चतु-
ष्कोणेषु ॐ दुर्गायै ॐ विनायकाय ॐ व्यासाय ॐ विष्वक्सेनाय । वामभागे
गुरुभ्यः, दिग्भिर्दिक्षु ॐ इन्द्राय सवत्राय ॐ अग्नये सशक्तये ॐ यमाय
सदण्डाय ॐ निर्ऋतये सखड्गाय ॐ वरुणाय सपाशाय नमः ॐ कुबेराय
सगदाय ॐ ईशानाय सत्रिशूलाय ॐ ब्रह्मणे सपद्माय ॐ अनन्ताय सचक्राय

इत्यावरणं संपूज्य, ॐ ब्राह्मणोऽस्य० इमं धूपं श्रीपु० इति धूपं ॐ चन्द्रमा०
 इमं दीपं श्रीपु० इति दीपं ॐ नाभ्या० इदं नैवेद्यं श्रीपु० इति मिष्टान्ननै-
 वेद्यम् ततः पूर्ववत्पुनराचमनीयम् ॐ यत्पुरुषेण० इति मन्त्रेण सताम्बूलपुष्पा-
 ञ्जलिं निवेद्य प्रणम्य इदं पुरुषसूक्तं षोडशर्चात्मकं द्वादशाक्षरमन्त्रमष्टोत्तरशतं
 जपित्वा ॐ गुह्यातिगुह्यगोप्ता त्वं गृहाणास्मत्कृतं जपम् ॥ सिद्धिर्भवतु मे देव
 त्वत्प्रसादादधोक्षज ॥ इत्यर्घोदकं चुलुकप्रमितं गृहीत्वा देवतादक्षिणहस्ते समर्प्य
 तेन गृहीतं विभाव्य ॐ सप्तास्यासन्० इति पठित्वा चतुःपरिक्रमं प्रदक्षिणं
 कृत्वा ॐ यज्ञेन० इति इमां दक्षिणां पुरुषोत्तमाय नमः इति यथाशक्ति
 दक्षिणां दत्वा, नीराजयित्वा क्षमापयित्वा शङ्खघण्टादिवादनपूर्वकं स्तुतिं
 पठित्वा प्रसीद भगवन्निति दण्डवत्प्रणम्य क्षमस्वेत्युक्त्वा ॐ यज्ञेन यज्ञमिति
 पठित्वा तत्रस्थं तेजः पुष्पेण सह संहृत्य हृत्पद्मे स्थापयेत् । अधिवासनपक्षे तु

न तेजः संहरणं किन्तु समाप्तिदिन एव । तत ऐशान्यां दिशि भूमौ त्रिकोण-
मण्डलं कृत्वा तत्र निर्माल्यनैवेद्यपुष्पादिभिः ॐ विष्वक्सेनाय नमः इति
मन्त्रेण विष्वक्सेनं संपूज्य शेषं पादोदकं नैवेद्यं च समर्प्य भुञ्जीत ॥ इति
संक्षिप्तां विष्णोर्वैदिकीं पूजां विधाय विष्णुं प्रार्थयेत् । संसारसागरे मग्नं दीनं
मां करुणानिधे । कर्मग्राहगृहीतं मां त्वमुद्धर दयानिधे । सप्ताहश्रवणं यज्ञं
पवित्रं कुरु माधव ॥ इति ततस्तत्रैव कलशं सरस्वतीमावाह्य पञ्चोपचारैरभ्यर्च्य,
क्रमेण प्रत्येकं व्यासम्, शुकम्, सूतम्, प्रह्लादम्, नारदम्, पराशरम्, पुण्डरीकम्,
अम्बरीषम्, शौनकम्, भीष्मम्, रुक्माङ्गदम्, अर्जुनम्, वसिष्ठम्, विभीषणम्,
हनुमन्तम्, बलिञ्च पृथगावाह्य संपूज्य, श्रीभागवतपुस्तकं षोडशोपचारै-
रभ्यर्च्य प्रार्थयेत् । श्रीमद्भागवताख्यस्त्वं प्रत्यक्षः कृष्ण एव हि । स्वीकृतोऽसि
मया नाथ मुक्त्यर्थं भवसागरे ॥ वक्ता भागवतस्यापि कृष्ण एव न संशयः ।

त्वदीयं तेज आसाद्य वक्ता भागवतस्य हि ॥ इति । ततो गन्धाक्षनश्रीफ-
लोष्णीषताम्बूलमालान्यवासश्च कर्मपात्रोदकेन सह सङ्गृह्य ॐ अद्येत्यादि
अमुकगोत्रस्य ममामुक्तशर्मणः श्रीपरमेश्वरप्रीतिद्वारा सकलपापक्षयार्थं पूर्वोक्त-
संकल्पमिद्वयर्थं श्रीमद्भागवतवाचकोपवाचकान् गणेशद्वारपालस्वरूपिणो ब्राह्म-
णांश्च एभिश्चन्दनपुष्पाञ्जतपूङ्गीफलधौतोत्तरीयोष्णीपादिभिरहं वृणो ॥ ॐ वृतास्म
इतिप्रतिवचनम् ॥ ततो गणेशरूपिणं द्विजं गन्धालङ्कारवासोभिरभ्यर्च्य, वाचकम्,
उपवाचकान्, द्वारपालरूपिणो द्विजांश्च गन्धालङ्कारादिभिः संपूज्य, सोष्णीपान्
सकञ्चुकान् मोत्तरीयान् स्वे स्वे स्थान उपवेशयेत् । ततः श्रीमद्भागवतवाचकं शुकरूपिणं
द्विजं संप्रार्थयेत्, शुकरूपप्रबोधज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ॥ एतत्कथाप्रकाशेन मदज्ञानं
विनाशय ॥ इति ॥ अथोपवाचकप्रार्थना । विद्वन् भागवते ह्यस्मिन् वाचके-
नाखिली कृते ॥ विसर्गविन्दुमात्राणां व्यत्ययेन त्वरात्त्वतः ॥ तत्त्वया साव-

धानेन विविच्य बहुयत्नतः ॥ अनीर्ष्या सहायश्च देयस्तुभ्यं नमो नमः ॥
 इति प्रत्येकम् ॥ ततस्तैरभ्यनुज्ञातो यजमानश्च स्वासने वक्ता उदङ्मुखश्चे-
 त्पूर्वाभिमुखः, वक्ता पूर्वमुखश्चेदुदङ्मुखः, अथवा वक्तृसंमुख उपविशेत् ॥
 ततो वक्ता विष्णुं प्रार्थयेत् । मनोरथो मदीयोऽयं सफलः सर्वदा त्वया ॥
 निर्विघ्नेनैव कर्तव्यो दासोऽहं तव केशव ॥ इति नत्वा महासनमधिरुह्य
 गणेश्वरं सरस्वतीं विष्णुं व्यासादिभगवत्प्रियान् नमस्कुर्वन् पुष्पाञ्जलिं निवे-
 दयन् नान्यदृष्टिर्नान्यमना न श्लिष्टवाक् नाधिमनाः श्रीमहापुरुषचरणकमलं
 हृत्पद्मे धारयन्नायासवर्जितः स्फुटाक्षरेणैव श्रीमद्भागवतमाहात्म्यपठनपूर्वकं
 श्रीमद्भागवतं पठेत् । तत्र संकल्पः । अद्येत्यादि अमुकगोत्रस्यामुकशर्मणो मम
 श्रीमद्भागवतश्रवणस्य निर्विघ्नतया एकाग्रतासिद्धये श्रीभागवतश्रवणपूर्वाङ्गत्वेन
 प्रथमं श्रीपद्मपुराणान्तर्गतश्रीमद्भागवतमाहात्म्यश्रवणमहं करिष्ये इति ॥ तत्र

श्रोतापि नान्यमना न धृतकंचुकोष्णीषो मौनी श्रीमन्नारायणचरणकमले
 भ्रमरायितमना नाऽऽलस्यनिद्रादियुतो विस्मृतगृहकुटुम्बादिस्पृहो भगवच्चरित्र-
 मादितोऽत्यक्तैकपदः शृणुयात् । तदुक्तं पद्मपुराणे वैशाखमाहात्म्ये श्रुतदेव-
 मैथिलराजसंवादे शङ्खनामऋषिणा व्याधं प्रति विष्णुचरित्रवर्णनश्रवणेन पूर्व-
 कर्मोपार्जितसर्पशरीरत्यागानन्तरं प्राप्तसुन्दरदेहेन लोचननाम्ना तस्मा एव
 व्याधाय पूर्वजन्माचरणकथनप्रस्ताववैशाखमासि जयन्तो नाम ब्राह्मणो दंभा-
 लस्यादित्यागपूर्वककृष्णतत्परतया शुचिस्नायिनृनारीभ्यः शुभां कथां कथ-
 यामास । तां सभां च प्रविष्टोऽहं तत्कौतुकदिदृक्षया ॥ सोष्णीषेण मया
 मूर्ध्ना नमस्कारोपि नो मुने ॥ ताम्बूलचर्वणं देहे कंचुकं च मया धृतम् ॥
 कथाविज्ञेयमकरं लोकवार्ताभिरञ्जसां ॥ सर्वेषां चित्तांचल्यमभूद्वै लोक-
 वार्तवा ॥ क्वचिद्धस्तं प्रसार्याहं क्वचिन्निन्दन् क्वचिद्धसन् ॥ एवं कालो मया

नीतः कथा यावत्समाप्यते ॥ पश्चात्तेनैव दोषेण सद्योऽल्पायुर्विनष्टधीः ॥
 सन्निपातेन पञ्चत्वं प्राप्तोऽहं चापरेऽहनि । तप्तसीसजलैः पूर्णं निरयं च हला-
 हलम् ॥ प्राप्य भुक्त्वा यातनाञ्च मन्वन्तानि चतुर्दश ॥ उक्तेष्वथ च लक्ष्मेषु तथा
 चतुरशीतिषु ॥ क्रमाद्योनिषु जातोऽहमिदानीं च वटद्रुमे ॥ सर्पयोनिरधिगता
 इत्यादि । अन्यच्च स्कान्दे ब्रह्मोत्तरखण्डे ॥ पुराणज्ञः कृपादान्तः शान्तो विगत-
 मत्सरः ॥ साधुः सकरुणो वाग्मी वदेत्पुण्यकथां सुधीः ॥ व्यासासनं समारूढो
 यदा पौराणिको द्विजः ॥ आसमाप्तेः प्रसङ्गस्य नमः कुर्यान्न कस्यचित् ॥ ये धूर्ता
 ये च दुर्वृत्ता ये चान्ये विजिगीषवः ॥ तेषां कुटिलवृत्तीनामग्रे नैव वदेत्कथाम् ॥
 न दुर्जनसभाकीर्णे न ग्लेच्छजनसंवृते ॥ देशे न धूर्तसदने वदेत्पुण्यकथां
 सुधीः ॥ सद्ग्रामे सुजनाकीर्णे सत्क्षेत्रे देवतालये ॥ पुण्ये वाथ नदीतीरे
 वदेत्पुण्यकथां सुधीः ॥ श्रद्धाभक्तिसमायुक्ता नान्यकार्येषु लालसाः ॥ वाग्यताः

शुचयोऽव्यग्राः श्रोतारः पुण्यभागिनः ॥ अभक्त्या ये कथां पुरायां शृण्वन्ति
 मनुजाधिप ॥ तेषां पुरणफलं नास्ति दुःखं स्याज्जन्मजन्मनि ॥ पुराणं ये त्वसंपूज्य
 तांबूलाद्यैरुपायनैः ॥ शृण्वन्ति च कथां भक्त्या दरिद्राः स्युर्न पापिनः ॥
 कथायां कथ्यमानायां ये गच्छन्त्यन्यतो नराः ॥ भोगान्तरे प्रणश्यन्ति तेषां
 जाताश्च संपदः ॥ सोष्णीषमस्तका ये च कथां शृण्वन्ति पावनीम् ॥ स्वविष्टां
 खादयन्त्येतान्नरके यमकिङ्कराः ॥ ये च तुङ्गासनारूढाः कथां शृण्वन्ति
 दाम्भिकाः ॥ अक्षयान्नरकान् भुङ्क्त्वा ते भवन्त्येव वायसाः ॥ ये च वीरासना-
 रूढाः ये चान्ये ध्यानमंस्थिताः ॥ शृण्वन्ति सत्कथां ते वैभवन्त्यर्जुनपादपाः ॥
 असंप्रणम्य शृण्वन्ति विषवृक्षा भवन्ति च ॥ कथां शयानाः शृण्वन्तो भव-
 न्त्यजगरा नराः ॥ यः शृणोति कथां वक्त्रासमानासनसंस्थितः ॥ गुरुतल्प-
 समं पापं संप्राप्य नरकं व्रजेत् ॥ ये निन्दन्ति पुराणज्ञं कथां वा पापहारिणीम् ॥

ते वै जन्मशतं मर्त्याः शुकजामा भवन्ति च ॥ कथायां वर्तमानायां ये वदन्ति
 दुरन्तरम् ॥ ते गर्दभाः प्रजायन्ते कृकलासास्ततः परम् ॥ कदाचिदपि ये
 पुण्यां न गृह्णन्ति कथां नराः ॥ ते भुक्त्वा नरकान् घोरान् भवन्ति वनशू-
 कराः ॥ ये कथामनुमोदन्ते कीर्त्यमानं नरोत्तमाः । अश्रृण्वन्तोपि ते यान्ति
 शाश्वतं परमं पदम् ॥ कथायां वर्तमानायां विकुर्वन्ति च ये शठाः । कोट्यब्दान्
 नरकान् भुङ्क्त्वा भवन्ति ग्रामशूकराः ॥ ये च शृण्वन्ति मनुजाः पुण्यां
 पौराणिकीं कथाम् ॥ कल्पकोटिशतं साग्रं तिष्ठन्ति ब्रह्मणां पदम् ॥ आसनार्थं
 प्रयच्छन्ति पुराणज्ञस्य ये नराः ॥ कम्बलाजिनवासांसि मञ्चं फलकमेव च ॥
 स्वर्गलोकं समासाद्य भुङ्क्त्वा भोगान् यथेप्सितान् ॥ स्थित्वा ब्रह्मादिलोकेषु
 पदं यान्ति निरामयम् ॥ पुराणस्य प्रयच्छन्ति ये सूत्रं वसनं नवम् ॥ भोगिनो
 ज्ञानसंपन्नास्ते भवन्ति भवे भवे ॥ ये महापातकैर्युक्ता उपपातकिनश्च ये ॥

पुराणश्रवणादेव ते यान्ति परमं पदम् ॥ इत्यादिफलकथनपूर्वकाः श्रोतृवक्तृ-
नियमाः पुराणान्तरोक्तावगन्तव्याः ॥ पौराणिकाः श्रोतारश्च त्रिविधाः
सात्विका राजसास्तामसाश्च, तदुक्तं भविष्ये शतानीकं प्रति सुमन्तुवचनम् ॥
त्रिविधं वाचकं विद्यात्सदा च गुणभेदतः ॥ श्रावकश्च महाबाहो त्रिविधो
गुणभेदतः ॥ द्वाविमौ कथ्यमानौ त्वं निबोध गदतो मम ॥ अति द्रुत तथाऽ-
स्पष्टं विश्वरं रसवर्जितम् ॥ पदच्छेदविहीनश्च रसभावविवर्जितम् ॥ अबुध्यमानो
ग्रन्थार्थं लोभिष्ठोत्साहवर्जितः ॥ ईदृशं वाचयेद्यस्तु वाचकस्तु नरेश्वर ॥
क्रोधनोऽप्रियवादी चाज्ञानाद् ग्रन्थविदूषकः ॥ नावबुध्येत क्लिष्टानि स ज्ञेयो
वाचकाधमः ॥ विश्लिष्टमद्रुतं शान्तं स्पष्टाक्षरपदं तथा ॥ कलस्वरसमायुक्तं
रसभावसमन्वितम् ॥ अबुध्यमानो ग्रन्थार्थं वाचयेद्यस्तु वाचकः ॥ स ज्ञेयो
राजसो राजन्निदानीं सात्त्विकं शृणु ॥ ग्रन्थार्थं बुध्यमानो यः समग्रं कृत्स्नशो

नृप ॥ ब्राह्मणादिषु वर्णेषु ह्यर्पयेद्विधिवन्नृप ॥ य एवं वाचयेद्राजन्स ज्ञेयः
 सात्त्विको बुधैः ॥ श्रद्धाभक्तिविहीनोऽसौ लोभिष्ठो दूपकस्तथा ॥ हेतुवादपरो
 राजंस्तथाऽसूयासमन्वितः ॥ नित्यां नैमित्तिकीं काम्यां न दद्यादक्षिणा नृप ॥
 वाचकाय महाबाहो शृणुयाद्यस्तु मानवः ॥ सज्ञेयस्तामसो राजंश्छावको मानवः ॥
 सदा ॥ न तस्य पुरतो वीर वाचयेत्प्राज्ञ एव हि । प्रसङ्गाच्छृणुयाद्यस्तु श्रद्धा-
 भक्तिविवर्जितः ॥ श्रोता कौतुकमात्रं तु स ज्ञेयो राजसो बुधैः ॥ संन्यस्य
 सर्वकर्माणि भक्तिश्रद्धासमन्वितः ॥ शृणोति प्रत्यहं राजन् स ज्ञेयः सात्त्विको
 बुधैः ॥ इति ॥ अत एवोक्तं वाचकमहित्वं तत्रैव ॥ विस्पष्टमद्भुतं शान्तं
 स्पष्टाक्षरपदं तथा । कलस्वरसमायुक्तं रसभावसमन्वितम् ॥ बुध्यमानपदार्थस्तु
 ग्रन्थतः कृत्स्नशो नृप ॥ य एवं वाचयेद्राजन्स विप्रो व्यास उच्यते ॥ ब्राह्म-
 णादिषु सर्वेषु ग्रन्थार्थं चार्पयेन्नृप ॥ अतोऽन्यथा वाच्यमानो ज्ञेयोऽसौ पितृ-

नामकः ॥ इत्थंभूतो वसेद्यस्मन्वाचको व्याससंज्ञकः ॥ देशेषु पत्तने राजन्
 स देशः प्रवरः स्मृतः ॥ प्रणम्य वाचकं भक्त्या यत्फलं प्राप्यते नरैः । तस्य-
 क्रतुसहस्रेण प्राप्यते कुरुनन्दन ॥ यथैकतो ग्रहाः सर्वे एकतस्तु दिवाकरः ।
 तथैकतो द्विजाः सर्वे एकतस्तु स वाचकः ॥ दैवकर्मणि पित्र्ये च पाठकः
 परमो नृप ॥ वाचकश्च यतिश्चैव तथा विप्रः षडङ्गवित् ॥ एते सर्वे नृपश्रेष्ठ
 ज्ञातव्याः षड्भक्तिपावनाः । इत्यलम् ॥ अथ श्रोतृणामुपवेशनस्थितिस्तत्रैव ।
 वाग्यता नृशार्दूल सर्वे वर्णा महीपते ॥ शूद्राणां पुग्तो वैश्या वैश्यानां
 क्षत्रियास्ततः । क्षत्रियाणान्तथा विप्राः श्रृण्वन्त्वेतैः प्रतः स्थिताः ॥ मध्ये
 स्थितोऽथ सर्वेषां वाचको वाचयेन्नृप ॥ इति ।

❀ अथ सप्ताहकथन कालो माहात्म्ये ❀ आसूर्योदयमारभ्य सार्द्धात्र-
 प्रहरान्तिकम् ॥ वाचनीया कथा सम्यक्सावधानतयानिशम् ॥ इति ॥ अत्रैव

विशेषः । कथाविरामः कर्तव्यो मध्याह्ने घटिकाद्वयम् ॥ इति ॥ अयं च
विरामो मध्याह्निकक्रियार्थं मूत्रपुराणोत्सर्जनार्थं वेतिभावः ॥ पाठनियमस्तु
पुराणान्तरे ॥ आदिदैत्यवधं यावत्प्रथमेऽहनि कीर्तयेत् ॥ द्वितीये भरता-
ख्यानं तृतीये मन्थनं तथा ॥ चतुर्थे कृष्णसंभूतिः पञ्चमे तूद्धादिकम् ॥
षष्ठे तूद्धवसंवादः सप्तमे तु समापयेत् ॥ इति ॥ प्रथमदिने तृतीयस्कन्धस्य-
नविंशाध्यायान्तमष्टचत्वारिंशदध्यायाः ॥ ४८ ॥ द्वितीयदिने पञ्चमस्कन्धस्यो
पञ्चदशाध्यायान्तं षष्ठ्यध्यायाः ॥ ६० ॥ तृतीयदिनेऽष्टमस्कन्धस्य द्वाद-
शाध्यायान्तं सप्तपञ्चाशदध्यायाः ॥ ५७ ॥ चतुर्थदिवसे श्रीकृष्णजन्म-
पर्यन्तं दशमस्कन्धस्य तृतीयाध्यायान्तमूनचत्वारिंशदध्यायाः ॥ ३६ ॥ पञ्च-
मदिने कृष्णोद्वाहान्तं दशमस्कन्धस्योनषष्ठ्यध्यायान्तं षट्पञ्चाशदध्यायाः ॥ ५६ ॥
षष्ठदिने एकादशस्कन्धस्योनविंशाध्यायान्तं षष्ठ्यध्यायाः ॥ ६० ॥ सप्तमदिने

द्वादशस्कन्धान्तेन समाप्तिरध्यायाः पञ्चदश ॥ १५ ॥ इति नियमेन
 सप्तभिर्दिनैरवश्यं समाप्तिः कर्तव्या ॥ अथ श्रोतृनियमाः ॥ उक्तं माहात्म्ये,
 सप्ताहव्रतिनां पुंसां नियमान् शृणु नारद ॥ विष्णुदीक्षाविहीनानां नाधिकारः
 कथञ्चन ॥ ब्रह्मचर्यमधः सुप्तिः पत्रावल्यां तु भोजनम् ॥ अधःस्वापः
 खट्वामञ्जत्यागः ॥ कथासमाप्तौ भुक्तिञ्च कुर्यान्नित्यं कथाव्रती ॥ भोजने
 विशेषस्तत्रैव ॥ मलमूत्रजयार्थं हि लब्धाहारः सुखावहः ॥ हविष्यान्नेन कर्त-

१ दर्शितवचनस्थाभिप्रायमादाय पद्धतिकारेण स्वष्टमेव क्रमो दर्शितः । यत्ते इत्युपनामकरामकृष्ण-
 शास्त्रिगौराणिकेन प्रकाशिते सप्ताहवाचनक्रमे प्रमाणत्वेनोपदर्शिते गौडदेशीयनिबन्धाद्बृहत्पाद्मपाताल-
 खण्डीयवचनेऽप्ययमेव क्रमोऽवगम्यते । तत्र शिवपार्वतीसंवादेन सप्ताहवाचनक्रमः प्रतिपादितः । तथाहि—

श्रीपार्वत्युवाच ।

स्कन्धैर्द्वादशभिः प्रोक्तं श्रीमद्भागवतं प्रभो । शुक्रस्तं श्रावयामास महाराजं परीक्षितम् ॥ सप्ताहेनेति भगवन् श्रूयते तत्र तत्र हि । तस्मानुक्रममिच्छामि श्रोतुं तत्फलमेव च ॥

श्रीसदाशिव उवाच ।

साधु पृष्टं महाभागे लोके यत्प्रचरिष्यति । पारायणमिति ख्यातः सद्यो मुक्तिफलं नृणाम् ॥ शुक्रस्यो-
क्तिकमेणैव पठेद्भागवतं तु यः । श्रावयेच्छृणुयादापि स चानन्तफलं लभेत् ॥ कृतनित्यक्रियः प्रातः कुशहस्तः
कुशासनः । देवद्विजगुरुज्ञत्वा ध्यात्वा विष्णुं सनातनम् ॥ द्वैपायनं नमस्कृत्य शुक्रदेवं च भक्तितः ॥
हिरण्यालवधं यावत्प्रथमेऽङ्गनि कीर्तयेत् ॥ चरितं भरतस्यापि द्वितीयेऽथ तृतीयके । मथनं चामृतस्यापि
यत्र कूर्मं स्वयं हरिः ॥ चतुर्थदिवसे चैव दशमे हरिजन्म च । पञ्चमेऽह्नि पठेद्विद्वान् रुचिमण्या हरणादिकम् ॥
षष्ठे चोद्धवसंवादपर्यन्तं विरमेत्सुधीः । सप्तमेऽह्नि द्वादशकं स्कन्धं प्रेम्णा समापयेत् ॥ एवं सति
यत् द्वितीयादिने भरतचरितस्थारम्भं, षष्ठदिने उद्धवसंवादस्य चारम्भमेव कृत्वा विरामं कुर्वन्ति तत्र
समीचीनमिति भाति ।

व्यो ह्येकवारं कथार्थिना ॥ उपोष्य सप्तरात्रं वै शक्तिश्चेच्छृणुयात्तदा ॥
व्रताहारं पयः पानं कृत्वा तु शृणुयात्सुखम् ॥ भोजनं तु वरं मन्ये कथा
श्रवणकारिणाम् ॥ नोपवासो वरः प्रोक्तः कथाविघ्नकरो हि सः ॥ फलाहारेण

वा श्राव्यमेकभक्तेन वा पुनः ॥ सुखसाध्यं भवेद्यत्तु तद्विधेयं व्रतेच्छया ॥
 इति प्रस्तुतम्, द्विदलं मधु तैलञ्च गरिष्ठान्नं तथैव च ॥ भावदुष्टं पर्युषितं
 जह्यान्नित्यं कथाव्रती ॥ कामं क्रोधं मदं मौनं मत्सरं लोभमेव च ॥ दम्भं
 मोहं तथा द्वेषं दूरतः परिवर्जयेत् । वेदवैष्णवविप्राणां गुरुणां व्रतिनां तथा ॥
 स्त्रीणां च महतां निन्दां दूरतः परिवर्जयेत् ॥ रजस्वलां त्यजेन् म्लेच्छं
 पतितव्राजकौ तथा ॥ ब्रह्मद्विड्वेदवाह्यैश्च न वदेद्यः कथाव्रती ॥ सावधानतया
 श्राव्यं शुक्रशास्त्रमनुत्तमम् ॥ विकारान् दूरतः कृत्वा नित्यार्चनपुरःसरः ॥
 सत्यं शौचं दया मौनमार्जवं विनयं सदा ॥ तदुदारतया श्राव्यं ज्ञानवैराग्य-
 युक्तया ॥ इति ॥ अयं च नियमो वक्तुरपि ॥ इत्थं शास्त्रोक्तनियमेन
 नियमितः श्रोता सप्तदिनानि श्रीमद्भागवतं शृणुयात् ॥ तत्र प्रतिदिनं
 श्रीगणेशदीपपूजनपूर्वकं विष्णुपूजा पुस्तकपूजा च विधेया ॥ न तु मातृग्रहा-

दीनां पूजा ॥ ततः पूर्णिमायां श्रीमद्भागवतसमाप्तौ विभक्तिस्वरव्यञ्जनपद-
 श्लोकपंक्तिपत्रत्रुटिताग्नेडितादिसर्वदोषपरिहरणार्थं श्रीविष्णोः सहस्रनाम
 पठेत् ॥ तैरेव नाममन्त्रैस्तुलसीदलमिश्रितनारायणपत्रैस्तिलैश्च विष्णुं पूजयेत् ॥
 स्वपत्रं चोत्तमोत्तमिति नृसिंहपुराणवचनात् ॥ अथ च विरक्तगृहस्थादि-
 श्रोतॄणां समाप्तावितिकर्तव्यता च माहात्म्ये ॥ विरक्तश्चेद्भवेच्छ्रोता गीता
 वाच्या परेऽहनि ॥ गृहस्थश्चेत्तथा होमः कर्तव्यः कर्मशान्तये । प्रतिश्लोकं च
 जुहुयाद्विधिना दशमस्य च, दशमस्कन्धस्य प्रतिश्लोकमन्त्रेणेत्यर्थः । पायसं
 दधिसर्पीषितिलान्नादिकसंयुतम् ॥ अथवा हवनं कुर्याद्गायत्र्या च समाहितः ॥
 तन्मयत्वात्पुराणस्य परमस्यास्य तत्त्वतः । द्वादश ब्राह्मणान् पश्चाद्भोजयेन्मधु
 पायसैः । दद्यात्सुवर्णं धेनुश्च व्रतपूर्णत्वहेतवे ॥ अकिञ्चनेषु भक्तेषु प्रायो-
 नोद्यापनाग्रहः ॥ श्रवणेनैव पूतास्ते निष्कामा वैष्णवा यतः ॥ इति ॥ एवं

नगाहयज्ञोऽस्मिन्समाप्ते प्रोतृभिः सह ॥ पुस्तकस्य च वक्तुश्च पूजा कार्याति-
भक्तितः ॥ इति श्रवणान्तकर्तव्यता च होमान्ते प्रतिभाति होमस्य सप्ताहयज्ञस्यो-
त्तराह्नत्वात् ॥ होमान्त एव पुराणान्तत्वम् । होमस्तु प्रतिपदि । गीतापाठो
विरक्ते मुख्योऽपि कृतहोमस्य गृहस्थस्यापि श्रवणे युक्त इव भाति, गृहस्थ-
स्यापि गीतापाठस्य नित्यत्वदर्शनात् ।

❀ अथ होमप्रयोगः ❀ ॥ तत्र प्रथमं मण्डपस्य दक्षिणे यथावकाशस्थले
वा हस्तमितां चतुरङ्गुलोच्छ्रितां वेदि चतुरस्रां कुशैः परिसमूह्य तानैशान्यां
दिशि प्रक्षिप्य गोमयोदकेनोपलिप्य स्फयेन सुवमूलेन वा प्रादेशमितमुत्तरोत्तर-
क्रमेण त्रिरुक्षिख्योल्लेखनक्रमेणामिकाङ्गुष्ठाभ्यामुद्धृत्य जलेनाभ्युक्ष्य तत्र
तूष्णीं कांस्यपात्रस्थमग्निपूजनपूर्वकं प्रत्यङ्मुखमुपसमाधाय ततोऽग्नेर्दक्षिणतः
शुद्धमासनं दत्वा तदुपरि प्रागग्रान् कुशानास्तीर्य ब्राह्मणमग्निप्रदक्षिणक्रमेणा-

नीय, अस्मिन् कर्मणि त्वं मे ब्रह्मा भवेत्यभिधाय कल्पितासने उपवेशयेत्पूजयेच्च ।
ततः प्रणीतापात्रं पुरतः कृत्वा जलेनापूर्य कुशैराच्छाद्य ब्राह्मणो मुखवलोक्य
अग्नेरुत्तरतः कुशोपरि निदध्यात् । ततः परिस्तरणं बर्हिषो मुष्टिमादाय चतुर्धा
विभज्य एकैकं भागमादाय आग्नेयादीशानान्तम्, ब्रह्मणोऽग्निपर्यन्तम् नैऋ-
त्याद्वायव्यान्तम्, अग्निः प्रणीतापर्यन्तम् उत्तराग्रैः कुशैः परिस्तीर्य, ततोऽ-
ग्नेरुत्तरतः पवित्रच्छेदनार्थं कुशत्रयम्, पवित्रकरणार्थं साग्रमन्तर्गमं कुशपत्रद्वयं
प्रोक्षणीपात्रं, आज्यस्थाली, चरवः, पायसं, तिलाः, संमार्जनकुशत्रयं, उपयमन-
कुशास्त्रयोदशः, तिलः समिधः, सुवः, आज्यं षट्पञ्चाशदुत्तरवरमुष्टिशतद्वयाव-
च्छिन्नतण्डुलपूर्णपात्रं च उत्तरोत्तरकमेणासाद्य पवित्रच्छेदनकुशैः पवित्रं
छित्वा सपवित्रकरणे प्रणीतोदकं त्रिः प्रोक्षणीपात्रे निधाय द्वाभ्यामुत्तराग्रे-
पवित्रे गृहीत्वा त्रिरुक्ष्य तत्र प्रोक्षणीपात्रं वामहस्ते कृत्वा अनामिकाङ्गुला-

भ्यामुत्तराग्रे गृहीत्वा त्रिरूर्ध्वं क्षिपेत् ॥ ततः प्रणीतोदकेन प्रोक्षणीपात्रमभ्युक्ष्य
 प्रोक्षणीजलेनासादितवस्तून्यभिषिच्य अग्निप्रणीतयोर्मध्ये प्रोक्षणीपात्रं निदध्यात् ।
 ततः आज्यस्थाल्यामाज्यं निरूप्याधिश्रयणम् । ततः कुशं प्रज्वालय आज्यस्याग्ने
 श्वोपरिप्रदक्षिणं भ्रामयित्वा वन्हौ तत्त्वप्रक्षेपः ॥ ततः त्रिः सुवप्रतपनं संमार्जन-
 कुशानामग्रैरन्तरतो मूलैर्वाह्यतः सुवं संमृज्य प्रणीतोदकेनाभ्युक्ष्य पुनस्त्रिः
 प्रतप्य दक्षिणतो निदध्यात् । ततश्चाज्यमग्निप्रदक्षिणक्रमेणावतार्य स्वाग्रतो
 निदध्यात् । तत आज्ये प्रोक्षणीवदुत्पवनम् । अवेक्ष्य सत्यपद्रव्ये तन्निरसनम् ।
 ततः प्रोक्षण्युत्पवनम् । ततः पूर्वे ऋग्वेदम्, दक्षिणे यजुर्वेदम्, पश्चिमे
 सामवेदम्, उत्तरे अथर्ववेदम् समभ्यर्च्य, उत्थाय उपयमनकुशान् वामहस्ते
 कृत्वा प्रजापतिं मनसा ध्यात्वा तूष्णीमग्नौ तिस्रः समिधः प्रक्षिपेत् । ततो
 ब्रह्मणे चरुं समर्प्य वह्निं ध्यायेत् । त्रिशिखं चक्रधरमक्षसूत्रकमण्डलुं व्याघ्र-

हस्तं दिव्याभरणभूषितं दिव्यगन्धानुलेपनं दिव्यपुष्पैः सुपूजितमजास्कन्ध-
समारूढं कृष्णाजिनोत्तरीयकमृग्यजुःसामध्वनिविभूषितमग्निं ध्यात्वा
आवाहयेत् । ॐ नमो यज्ञपुरुष दिव्यरूप वैश्वानर समुद्भवनामाग्ने विष्णुरूपि-
न्नावाहितो भव तावत्तिष्ठ यावद्ब्रह्मकर्म समाप्यते ॥ इत्यग्निं सुप्रतिष्ठितं
कृत्वा ब्राह्मणान् वृणुयात् । तत्रादौ कुशतिलजलादियुतगन्धाक्षतादीन्यादाय-
पूर्वाभिमुखः ॐ अद्येत्यादिसप्ताहयज्ञोत्तराङ्गहोमकर्मणिगणेशपूजनहवनादि
ब्रह्मकर्म कर्तुं नानानामगोत्रान्नानानामशर्मणो ब्राह्मणानेभिश्चन्दनपूगीफल-
पुष्पाक्षतैर्युष्मानहं वृणे । ततो वृताः स्म इतिः ब्रूयुः । ततो ब्राह्मणान्
गन्धादिभिर्वृणुयात् । ततस्तैः पुण्याहं वाचयित्वा, वेद्या ईशानभागे
धान्योपरि कलशं पूर्वोक्तक्रमेण संस्थाप्य तदुपरि ताम्रपात्रे सदधिगोमयसर्षपां
रक्षां पूजयित्वा पूर्वोक्तक्रमेण गणपतिं दीपं च संपूज्य कलशस्कन्धप्रदेशे

गणपत्यादिद्विचतुश्चरशतदेवानावाह्य पञ्चोपचारैः सम्पूज्य होमसंकल्पं कुर्यात्
 ॐ अद्येत्यादि अमुकगोत्रस्यामुकशर्मणो मम सप्ताहयज्ञाङ्गहोमकर्मणि
 पञ्चवारुणिहोमपूर्वकप्रधानभूतश्रीविष्णुदेवतायै सतिलपायसेन दशमस्कन्ध-
 श्लोकमंत्रैस्तदशक्तौ वेदस्तुत्या गोपिकागीतेन वा तथा च विष्णोर्वैदिकमन्त्रेण
 तान्त्रिकमन्त्रेण गायत्र्या चायुतं सहस्रमष्टोत्तरशतं वा होमं गणपत्यादिपाञ्चायनेभ्यो
 विनायकादिपञ्चलोकपालेभ्यः सूर्यादिनवग्रहेभ्यो धात्रादिद्वादशादित्येभ्यो वीर-
 भद्राद्येकादशरुद्रेभ्यो गौर्यादिषोडशमातृभ्य आवहादिसप्तमरुद्भ्यो विनायकब्रह्मा-
 विष्णुरुद्रार्कपनस्पतिभ्यस्तथा चतुःस्वस्त्यादिभ्यश्च इदमाज्यादिहवनीयद्रव्यहोमं
 यथासंख्येनाहं करिष्य इतिसंकल्प्य, उपयमनकुशानादाय सपवित्रप्रोक्ष्ण्युदकेन
 प्रदक्षिणक्रमेणाग्निं पर्युक्ष्य प्रणीतापात्रे निधाय पातितदक्षिणजानुः कुशेन
 ब्रह्मणान्वारब्धः समिद्धतमेग्नौ सुवेणाज्याहुतीर्जुहुयात् । तत्राधारादारभ्य

द्वादशाहुतिषु तत्तदाहुत्यनन्तरं सुवावस्थितहुतशेषघृतस्य प्रणीतापात्रे प्रक्षेपः ।
 ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये इति मनसा । ॐ इन्द्राय स्वाहा
 इदमिन्द्राय । ॐ अग्नये स्वाहा इदमग्नये । ॐ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय ।
 ॐ भूः स्वाहा इदं भूः । ॐ भुवः स्वाहा इदं भुवः । ॐ स्वः स्वाहा
 इदं स्वः । त्वन्नो अग्ने वरुणस्य विद्वान्देवस्य हेडोऽश्रवयासिसीष्ठाः ।
 यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषाऽसि प्रमुमुग्ध्यस्मत्स्वाहा ॥ इदम-
 ग्निवरुणाभ्याम् । ॐ सत्वन्नो अग्ने वमो भवोती नदिष्ठोऽस्या उषसो
 व्युष्टौ । अययक्ष्मणो वरुणं रराणोवीहि मृडोकं सुहवोनऽधि
 स्वाहा ॥ इदमग्निवरुणाभ्याम् । ॐ अयाश्चाग्नेस्यनभिः शस्तिपाश्च सत्यमित्व-
 मयामसि । अयानो यज्ञं वह्नास्ययानो धेहि भेषजं त्वं स्वाहा । इदमग्नये ।
 ॐ ये ते शतं वरुणं ये सहस्रं यज्ञियाः पाशा वितता महान्तः । तेभिर्नोऽश्रय

सवितोतद् विष्णुर्विश्वे मुञ्चन्तु मरुतः स्वर्काः स्वाहा ॥ इदं वरुणाय सवित्रे
विष्णवे विश्वेभ्यो देवेभ्यो मरुद्भ्यः स्वर्केभ्यः ॥ ॐ उदुत्तमं वरुणपाशमस्म-
दवाधमं विमथ्यमर्ठं श्रथाय । अथावयमादित्यव्रते तवानागसोऽदितये
स्याम स्वाहा ॥ इदं वरुणाय । एताः प्रायश्चित्तसंज्ञकाः पञ्चवारुण्याहुतयः ॥
ततस्तिलमिश्रितपायसेन दशमस्कन्धश्लोकमन्त्रैः ३६३६ स्वाहान्तैः प्रणवाद्यै-
र्जुहुयात् । अथवा गायत्र्यायुतम् । अशक्तौ वेदस्तुत्या गोपीगीतेन वा ।
गायत्र्या १००० । १०८, द्वादशाक्षरेण, विष्णो रराटमिनि मन्त्रेण वा
१००८ । १०८ हुत्वा ईशानकलशावाहितगणपत्याद्विद्युतरशतदेवेभ्यस्त-
तद्वैदिकमन्त्रैः प्रणवादिवचतुर्थ्यन्तस्वाहान्तैर्नाममन्त्रैर्वा हुत्वा । क्रमप्राप्तांश्चतुः
स्वस्त्यादींश्च जुहुयात् । ते यथा, चतुः स्वस्तिपयः पञ्च पङ्क्तिविष्णुर्देवद्वादश ॥
शान्तिर्द्वादश षट्प्रातः पङ्क्ति वातास्तु क्रमेण हि । अनडवान्संज्ञको ज्ञेयो

होमकर्मणि वै ध्रुवम् ॥ पञ्चभगेन्द्रियाः पंच वरुणाः पंच एव च ॥ गायत्री
 चैव सावित्री वाग्देवी गृहमातृका ॥ अन्नपूर्णा महालक्ष्मीर्महारिष्टविना-
 शिनी ॥ चण्डी घौराली विज्ञेया वास्तुर्भूम्यास्तथैव च ॥ गैडुश्चक्षेत्रपालश्च
 ग्रामदेवास्ततः परम् ॥ स्वर्गेन्द्रो वासुकिश्चैव मित्रलोकस्तथैव च ॥ मान्धाता
 तीर्थराजश्च व्रतराजस्ततः परम् ॥ पुनर्दिक्पालका ज्ञेयास्तिथिनक्षत्र-
 योगकाः ॥ वारश्च करणश्चैव वातमेघसमुद्रकाः ॥ नदीष्टकुलदेवाश्च स्थापिता
 देवताः क्रमात् ॥ भैरवो भैरवी विन्ध्यवासिनी स्थानदेवताः ॥ एषोह सर्वदे-
 वेति शुक्रज्योतिस्तथैव च ॥ पाण्डवाः पितरश्चैव वैश्वानरस्ततः परम् ॥
 पूर्णपात्रं ततो दद्याद्बर्हिर्होमः क्रमेण तु ॥ गोभूरत्नसुवर्णानि रौप्यवस्त्राणि
 चैव हि ॥ देयानि द्विजमुख्येभ्यो यजमानेन चैव हि ॥ एतानि पूर्वोक्तक्रमेण
 दत्त्वा, सुवं वस्त्रे निधाय संपूज्य ॐ मूर्द्धानन्दिनो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत

ऽआजातमग्निम् । कविर्ठ० सम्राजमतिथिं जनानामासन्नापात्रं जनयन्त-
 देवाः ॥ इति पूर्णाहुतिं हुत्वा पूर्णपात्रंदद्यात् तत्र वाक्यम् । ॐ अद्येत्यादि
 अस्मिन् सप्ताहयज्ञोत्तराङ्गहोमकर्मणि कृताकृतावेक्षणरूपब्रह्मकर्मप्रतिष्ठार्थमपूर्ण-
 पूरणार्थमिदं पूर्णपात्रं प्रजापतिदैवतं यथानामगोत्रायेत्यादि ब्रह्मणे दद्यात् ।
 ततः सुमित्रिया नऽआपऽओषधयः सन्तु इति प्रणीतोदकेन शिरः संमृज्य
 ॐ दुमित्रियास्तस्मै सन्तु योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्यैशान्यां प्रणीता-
 पात्रं न्युञ्जीकुर्यात् ॥ ततः आस्तरणक्रमेण बर्हिस्तथाप्य आज्येनाभिघार्य
 ॐ देवागातु विदो गातुं वित्वा गातु मित मनसस्पत इमन्देवयज्ञ ठ० स्वाहा
 वातेधाः ॥ इति पठित्वा जुहुयात् ॥ ततः फलवस्त्रसमन्वितक्षुवेण ॐ सदस-
 स्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । सनिग्मेधामयाशिष ठ० स्वाहा ॥ इति
 मन्त्रेण मेधाहुतिं हुत्वा फलवस्त्रादिभिर्वैश्वानरं पूजयेत् । ॐ एधोस्येधिषीमहि

समिदसि तेजोसि तेजो मयि धेहि । समाववर्ति पृथिवी समुषाः समुसूर्यः
समुविश्वमिदञ्जगत् । वैश्वानर ज्योतिर्भूयासं विभून्कामान्व्यशनवै भूःस्वाहा ॥
अभ्यादधामि समिधमग्ने व्रतपते त्वयि । व्रतं च श्रद्धां चोपैमीन्धे त्वा
दीक्षितो अहम् ॥ इति पूजयित्वा, त्र्यायुषं कुर्यात् । त्र्यायुषं जमदग्नेः कश्य-
पस्य त्र्यायुषं यद्वेवेषु त्र्यायुषं तन्नो अस्तु त्र्यायुषम् ॥ इति ललाटग्रीवास्कन्ध-
हत्सु क्रमेण तिलकं कुर्यात् ॥ ततो वस्त्रालङ्कारगोभूशय्यादिदक्षिणाद्रव्यमानीय
यथाभागं स्थापयित्वा सर्वाण्यपि वस्तूनि स्वस्वमन्त्रैः संपूज्य दद्यात् । प्रथम-
तो गणेशदक्षिणामानीय कर्मपात्रोदकेन सह सङ्गृह्य ॐ अद्येत्यादि अमुक
गोत्रस्यामुकशर्मणो मम श्रीमन्नारायणप्रीतये श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलावाप्तये
श्रीमद्भागवतस्य सप्ताहैः श्रुतस्य साङ्गतासिद्धये इमां गणेशदक्षिणां तत्तद्वस्तु-
रूपां तत्तद्देवताममुकगोत्रायामुकशर्मणे गणेशरूपिणे ब्राह्मणाय दातुमहम्-

त्सृजे इति । ततो वाचकदक्षिणामानीय कर्मपात्रोदकेन सह संगृह्य ॐ अद्येत्यादि
 अमुकगोत्रस्यामुकशर्मणो मम सकलपापक्षयपूर्वकश्रीमन्नारायणप्रसादनद्वा-
 रान्ते वैकुण्ठलोकावाप्तये श्रीमद्भागवतस्य सप्ताहैः श्रुतस्य साङ्गतासिद्धयर्थं
 श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलावाप्तये इदं सर्वं दक्षिणारूपं ताम्रं सूर्यदैवतं रौप्यं
 चन्द्रदैवतं सुवर्णं कर्पादधो विष्णुदैवतं कर्पादूर्ध्वमग्निदैवतम् इमान्यलङ्करणानि
 श्रीविष्णुदैवत्यानि वासांसि बृहस्पतिदैवत्यानि अत्रोपानहावुत्तानाङ्गिरोदैवत्ये
 यथानामगोत्राय यथानामशर्मणे ब्राह्मणाय शुक्ररूपिणे वाचकाय दक्षिणात्वेन
 दातुमहमुत्सृजे इतिदक्षिणां दत्त्वा सालङ्कारां गामानीय संगृह्य ॐ अद्येत्यादि
 पूर्ववत् इमां गां सालङ्कारां रुद्रदैवतां यथानामगोत्रायेत्यादि वाचकाय दत्त्वा
 दानप्रतिष्ठार्थं सुवर्णं दद्यात् शक्तिश्चेत्सोपस्करणशय्यां रुद्रदैवताञ्च पूर्ववत्संकल्प्य
 दद्यात् ॥ दानप्रतिष्ठार्थं सुवर्णं च । शय्यादानपक्षे श्रीलक्ष्मीनारायणस्वरूपिणौ

द्विजदंपती यथामिलितोपचारैः पादप्रक्षालनपूर्वकं सिन्दूरचन्दनवस्त्रालंकारयज्ञोपवीतपुष्पमालाधूपदीपनैवेद्यदक्षिणाप्रदक्षिणादिभिः पूजयेत् । तत उपवाचकेभ्यो द्वारपालेभ्यश्च पूर्ववत् दक्षिणां संकल्प्य यथाभागं विभज्य पृथक् वा संकल्प्य दत्त्वा, द्वादशब्राह्मणान् गन्धालङ्कारवासोदक्षिणादिभिरभ्यर्च्य मधुपायसादिभिर्मिष्टान्नैर्भोजयित्वा शक्तिश्चेत्तत्रैव श्रीमद्भागवतपुस्तकं वाचकाय दद्यात् । विधिस्तूत्तरत्र । ततो भोज्यमन्नं भूयसीं दक्षिणां च संप्रोक्ष्य अन्यब्राह्मणेभ्यो देयवस्तु च कर्मपात्रोदकेन सह संगृह्य ॐ तत्सत् ३ ॐ विष्णुः ३ अद्येत्यादि अमुकगोत्रस्यामुकशर्मणो मम सपरिवारस्य श्रीमदनादि-पुरुषप्रसादनद्वाराश्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलावाप्तये अमुककामनया श्रीमद्भागवतश्रवणरूपसप्ताहयज्ञस्य विधिदेशकालवस्तुमन्त्रश्रद्धादीनां न्यूनातिरिक्तपरि-पूरणार्थमिमां भूयसीं दक्षिणामन्नवासोद्रव्यादिरूपां तत्तद्देवतां नानानामगोत्रेभ्यो

जपपाठह्वनादिनानानामकर्मकर्तृभ्यो नानानामशर्मभ्यो ब्राह्मणेभ्यो ब्राह्मणीभ्यः
 कुमारकुमारीयतिब्रह्मचारिभ्यश्च यथायथाभागं विभज्य यथाकालेन दातुमह-
 मुत्सृजे । इत्युत्सृज्य, कायेन वाचा इति पठित्वा सर्वं कृष्णार्पणं विभावयेत् ।
 ततः सर्वतः स्थापितान् देवान् विसृज्य, गच्छ गच्छ सुरश्रेष्ठ स्वस्थानं परमेश्वर ।
 इष्टकामप्रसिद्धयर्थं पुनरागमनाय च ॥ आवाहनं न जानामि न जानामि
 विसर्जनम् । पूजां चैव न जानामि क्षमस्व परमेश्वर ॥ मन्त्रहीनं क्रियाहीनं
 विधिहीनं च यद्धवेत् । तत्सर्वं क्षम्यतां देव प्रसीद परमेश्वर ॥ इति सर्वतोऽ-
 क्षतान् विकीर्य पात्राणि संचालयेत् । ब्राह्मणेभ्यो मन्त्राशिषो गृहीत्वा वाचक-
 चरणपसादनपूर्वकं श्रीमद्भागवतप्रसादं गृहीत्वा ब्राह्मणान् दीनानाथान्धा
 श्च भोजयित्वा स्वयं च बन्धुभिः सहितो भुञ्जीत । ततो वाचकोपवाचका-
 नन्त्यांश्च ब्राह्मणाननुग्राहितस्वदत्तप्रतिग्रहाननुगम्य गृहं प्रवेशयित्वा क्षमाप-

येदिति शिवम् ॥ अत्र होमाशक्तौ विरक्तश्चेद्वा गीतापाठं श्रुत्वा होमद्रव्यं दक्षिणां च संकल्प्य सहैव ब्राह्मणाय प्रतिपादयेत् ॥ यथाविभवं भोजयित्वा क्षमायित्वा विसर्जयेत् ॥

* अथ पुस्तकदानविधिर्माहात्म्ये * शक्तौ पलत्रयमितं हेमसिंहासना-
न्वितम् ॥ ददाति यो भागवतं स याति परमां गतिम् ॥ इति एतस्यैव सप्रपञ्चं
लेखनप्रतिष्ठानफलश्रुत्यादिरूपं प्रपञ्चितमग्निपुराणे । ब्राह्मणं प्रति हय-
ग्रीवाक्यम् । पुस्तकानां प्रतिष्ठाञ्च वक्ष्ये लेखनतद्विधिम् । स्वस्तिके मण्डलेऽ-
भ्यर्च्य शरयन्त्रासनस्थितम् ॥ लेख्यस्य लिखितं पुस्तं गुरुं विद्याद्धरिं जपेत् ॥
यजमानो गुरुं विद्याद्धरिं लिपिकृतं वरम् ॥ प्राङ्मुखः पद्मिनीं ध्यात्वा
ध्यात्वा वै श्लोकपञ्चकम् । रूप्यस्य मस्या हैम्या च लेखन्या नागराक्षरम् ॥
ब्राह्मणान् भोजयेच्चक्या शक्त्या दद्याच्च दक्षिणाम् । गुरुं विद्यां हरिं प्रार्थ्य

पुराणादि लिखेन्नरः । पूर्ववन्मण्डलादौ च ऐशान्यां भद्रपीठके । दर्पणे
 पुस्तकं दृष्ट्वा सेचयेत्पूर्ववद् घटैः ॥ नेत्रोन्मीलनकं कृत्वा शय्यायां तु न्यसेन्नरः ।
 न्यसेत्तु पौरुषं सूक्तं वेदाद्यं तत्र पुस्तके । कृत्वा सजीवकरणं प्रार्थ्य हुत्वा
 गुरुंस्ततः । संप्राश्य दक्षिणाभिस्तु गुर्वादीन्भोजयेत् द्विजान् ॥ रथेन हस्तिना
 वापि भ्रामयेत्पुस्तकं नरः । गृहे देवालयादौ तु पुस्तकं स्थाप्य पूजयेत् ।
 वस्त्रादिवेष्टिते पीठे आदायन्ते सदाऽर्चयेत् । जगच्छान्तिं चावधार्य पुस्तकं
 वाचयेन्नरः ॥ अध्यायमेकं कुम्भाद्विर्यजमानादि सेचयेत् । द्विजाय पुस्तकं
 दत्त्वा फलस्यान्तो न विद्यते ॥ त्रीण्यादुरतिदानानि विद्या पृथ्वी सरस्वती ।
 विद्यादानफलं वक्ष्ये मस्यन्तं पत्रसंचयम् ॥ यावत्पत्रस्य संख्याः स्युरक्षराणां
 तथाऽनघ । तावद्वर्षसहस्राणि विष्णुलोके महीयते ॥ पञ्चरात्रं पुराणानि
 भारतादीन् ददद्भरिः । कुलैकविंशमुद्धृत्य परे तत्त्वे च लीयते ॥ अथान्यच्च

देवीपुराणे ॥ सताडिपत्रके मन्त्रे समे वै वस्त्रमंवृते । विचित्रकंचिकापाश्वे
 चर्मणा संपुटीकृते ॥ रक्तेन वाथ कृष्णेन मृदुना रङ्गितेन वा । दृढसूत्राभि-
 वद्धेन एकवेधीकृतेन च ॥ विद्यासङ्ग्रहयुक्ताय कृतशास्त्रश्रमाय च । तेनैव
 वर्तते यस्तु तस्य तं विनिवेदयेत् ॥ यावन्ति पत्रसंख्यानि सपङ्क्त्यक्षरवन्ति
 च ॥ तावत् स विष्णुलोकेषु क्रीडते विबुधैः सुखम् ॥ स्त्री चैवानेन विधिना
 विद्यादानफलं लभेत् । भर्त्रा चैवाभ्यनुज्ञाता विधवा तु तमुद्दिशेत् ॥ पत्रक
 ह्यासनं चैव दण्डासनमथापि वा । विद्याव्यसनशीलाय दत्तं भवति राज्यदम्
 ॥ इति ॥ अन्यच्च नन्दीपुराणे । उपयोगं च यद्यस्य तत्तस्य प्रतिपादयेत् ।
 सुरालये प्रसिद्धे च यथाविभवविस्तरम् ॥ दातव्यं च प्रयत्नेन महापुण्यफला-
 र्थिभिः । शुभनक्षत्रदिवसे शुभे वापि दिने ग्रहे ॥ लेखयेत् पूज्यदेवेशान्
 रुद्रब्रह्मजनार्दनान् । ब्रह्मदिग्वदनो भूत्वा लिपिज्ञो लेखकोत्तमः ॥ विद्याधारं

प्रकुर्वीत हेमरूप्यमयं शुभम् । नागदन्तमयं वापि शुभदारुमयं तथा ॥ मनो-
 ज्ञमगरुं रम्यं श्लक्ष्णं यत्तत्प्रयोजयेत् । संकोचपत्रसंयुक्तं विकाशेन समन्वितम् ॥
 तत्र विद्यां तु विहितां कुर्यात्पुस्तकसंस्थिताम् । कुर्याच्च पुस्तकं तस्य लिखेत्
 द्वयङ्गुलविस्तृतम् ॥ सश्लक्ष्णञ्च लघुघ्नञ्च कृष्णमेवकसन्धया । अथवा
 रक्तपीताभ्यां मेवकालंकृतं शुभम् । कार्पासतन्तुग्रथितं नानागन्धाधिवासितम् ।
 मसीभिश्चाप्यनेकाभिः सुसुवर्णाभिरेव च ॥ दृढस्तम्भेन युक्ताभिर्मेचकैश्चाप्य-
 नेकशः । लेखनीभिश्च दिव्याभिर्हेमचित्राभिरेव वा ॥ बहिश्च वर्णं कुर्वीत
 पुस्तकस्य मनोरमम् । पीतरक्तैः कषायैर्वा सन्निवद्धं सुसञ्चितम् ॥ विद्यारत्नं
 ततो यत्र संस्थितं पूर्वपुस्तकम् ॥ गृहे मनोरमे गुप्ते सुधालेपितभित्तिके ॥
 नानारङ्गरसोपेते सुरविम्बमनोरमे । धूपामोदमनोज्ञे तु वितानकपुरस्कृते ॥
 लेखको बुद्धिमान् स्नातः शुक्लपुष्पाम्बरोज्ज्वलः । सुवर्णमुक्ताकेयूरमुद्रिका-

शोभिताङ्गुलिः ॥ सुसमिद्धमसीभाण्डं लेखनीशस्त्रसंयुते । प्रारभेत्तूर्य-
घोषेण पूज्यदेवान् पितृंस्तथा ॥ ब्राह्मणान् स्वस्तिवाच्यादौ शास्त्रं संचारयेद्
बुधः । श्लोकपञ्चकमादौ च दशकं वापि लेखयेत् ॥ ततो नक्षत्रयोगेन
द्वितीयेऽहनि तल्लिखेत् । तादृशेनैव विधिना पुण्याहैः शुभसंयुतैः । ततः
समाप्ते शास्त्रे तु पुनः पुण्याहसंयुतम् । कुर्यात्तदहरग्न्यैश्च पानभोजनवस्तुभिः ॥
उभयं वापि तल्लेख्यमङ्गीकुर्याच्च वाचयेत् । विद्वद्विश्वैव संयुक्तो वर्णैर्मात्रादि-
भिस्तथा ॥ अनुस्वारविसर्गैश्च युक्तायुक्तं विचारयेत् । शास्त्रस्य प्रक्रियाभारान्
पुनरुक्त्या च शोधयेत् ॥ जना भक्त्या शास्त्रदृष्ट्या शब्दयोग्यतया तथा ।
सूत्रान्तरार्थबोधेन प्रश्नोत्तरविवेकतः ॥ अर्थशास्त्रादिशास्त्रस्य संप्रदायार्थ-
बोधतः । प्रक्रान्तशोधनैर्देशैर्गदितैश्चोदितैरपि ॥ बह्वर्थानां च शब्दानां
योग्यासन्नं परीक्ष्य तु । सर्वशास्त्रावबोधेन कारकाद्यैरविलुतैः ॥ क्वचिच्च

शब्दस्वारस्यात्प्रकृतार्थं निरूपयेत् । छन्दसां वा विबुध्यैतद्वृत्तसंयोगमीप्सितम् ॥ एवं विद्यात्तु मेधावी शास्त्रं चैव सकृत्सकृत् । प्रदद्याद्विभवैर्दिव्यैः सुरायतनवेश्मसु । मुख्यदेशलिपिन्यासं मुख्यं नागरमुच्यते । घण्टाचामरशोभाढ्यं रत्नदण्डातपत्रवत् ॥ गजवाजिरथे स्थाप्यं । महाशोभासमन्वितम् । व्यक्तदेशलिपिन्यासं कृत्वा देशानुसारिणम् । लिपिपत्रकविन्यासेऽक्षरनिर्माणके तथा । आरोप्यायतरम्येषु शुभवस्त्रपरिष्कृते ॥ घण्टाचामरशोभाढ्यरत्नदण्डातपत्रिणि । गजवाजिरथच्छाया महाशोभा समन्वितम् ॥ संयुक्तो गीतनृत्येन नानावाद्यरवेण च । मङ्गलैर्वेदघोषैश्च देवाय च निवेदयेत् ॥ नानाधूपोपहारैश्च संपूज्य तु दिवौकसः । दत्त्वा तु पुस्तकं तत्र पितृणां धर्ममुद्दिशेत् ॥ बान्धवानां बहुज्ञानामनन्तफलमिच्छताम् ॥ ततो दद्याद्विधानेन स गच्छेच्छिवमन्दिरम् ॥ इति ॥ अन्यच्च विस्तारः पुराणान्तरादवगन्तव्यः ॥

* अथ प्रयोगः * तत्र प्रथमं मुहूर्तं दृष्ट्वा कर्ता शुचिर्भूत्वा स्वस्ति-
 वाचनपूर्वकं पुण्याहं वाचयित्वा कलशं संस्थाप्य गणेशं वागीश्वरीं हरिश्च
 षोडशोपचारैरभ्यर्च्य सर्वतोभद्रमण्डले शरासने गुरुपुस्तकं स्थापयित्वा तत्र
 गुरुं विष्णुं च संपूज्य स्वर्णलेखन्या दृढमस्या लिखनमारभेत् ॥ ॐ तत्सत्
 ३ ॐ विष्णुः ३ ॐ अद्येत्यादि अमुकगोत्रस्यामुकशर्मणो मम संसारसाग-
 रोत्थतापत्रयनिरसनपूर्वकं श्रीमदनादिपुरुषप्रसादनद्वारा श्रुतिस्मृतिपुराणोक्त-
 वैकुण्ठपदप्राप्तिरूपफलावाप्तये अद्यावधि यथाकालममुकग्रन्थपुस्तकं लिखित्वा
 ब्राह्मणाय संपादयिष्ये ॥ इति ॥ संकल्प्य तत्र गणेशं भारतीं विष्णुं नमस्कृत्य
 पूर्वाभिमुख उत्तराभिमुखो वा एकान्ते पुस्तकं विलिखेत् ॥ तत्र प्रथमं पौरुषं
 सूक्तं विलिख्य पञ्च वा दश वा श्लोकाः प्रथमेऽङ्घ्रि लेख्याः ॥ ततो यथाशक्ति
 लिखित्वा समाप्य सम्यक् शोधयित्वा पुनर्विचार्य संशोध्य दन्तपत्राञ्चितदृढ-

काष्ठद्वयेन पत्रानुकारिणा संपुटीकृत्य तद्वहिर्मृगचर्मणा संवेष्ट्य बहिः
 पट्टवाममा रञ्जितवस्त्रेण वा संवेष्ट्य दृढरज्जा संवध्य सुन्दरमञ्चे निधाय श्री-
 गणेशविष्णुवाणोनां पूजनपूर्वकं पुस्तकं संपूज्य तदुपकरणानि स्वर्णलेखनी
 रौप्यमसीपात्रादीनि संस्थाप्य पुस्तकाधः पलत्रयसुवर्णनिर्मितसिंहं निधाय शक्ति-
 श्रेद्गजाश्वरथोपरि समारोप्य देशयात्रां कारयित्वा ब्राह्मणाय संकल्प्य दद्यात्
 तत्र वाक्यम् ॐ तत्सत् ३ ॐ विष्णु ३ ॐ अद्येत्यादिअमुकगोत्रस्यामुकशर्मणो
 मम इह जन्मनि जन्मान्तरे चोपार्जितकायिकवाचिकमानसिकशुष्कार्द्रलघुगुर्वा-
 दीनां सकलपापानामत्यन्तप्रशमनपूर्वकं श्रीपरमेश्वरलक्ष्मीनारायणप्रसादनद्वारा
 श्रीमन्नारायणचरणोपसादिभक्तिफलावाप्तये तथा चास्मत्कुलजातैर्भूतपूर्वै रेक
 विंशतिकुलैः सह पुस्तकपत्रङ्गत्यक्षरवस्त्रसूत्रतन्तुसंख्याकदिव्याब्दसाहस्र-
 पर्यन्तं विषयभोगं कर्तुमन्ते वैकुण्ठवासप्राप्तये इदं श्रीमद्भागवतपुस्तकं साङ्गं

सोपस्करं सवस्त्रं सदक्षिणं श्रीकृष्णप्रियसरस्वतीदेवताकममुकगोत्रायामु-
 कशर्मणे ब्राह्मणाय शुकूरूपिणे वाचकाय दातुमहमुत्सृजे तत्सन्न मम ।
 कायेन वाचा इति पठित्वा ब्राह्मणाय हस्ते प्रतिपादयेत्, प्रार्थना । सर्वविद्या-
 श्रयं ज्ञानकरणं ललिताक्षरम् । पुस्तकं संप्रयच्छामि प्रीता भवतु भारती ॥
 सरस्वति जगन्मातः शब्दब्रह्माधिदेवते । अस्य प्रदानात्त्वं प्रीता कृष्णप्रीति-
 करी भव ॥ ततः सुवर्णदानप्रतिष्ठां दत्त्वा द्विजं प्रार्थयेत् । व्यासप्रसादाद्भवतो
 मदीया मनोरथाः सन्तु फलाभियुक्ताः । अस्य प्रदानाच्च हरेः पदाप्तिः
 सत्पुस्तकस्यात्र नयोऽस्तु तुभ्यम् ॥ इति । ततो मन्त्राशिषो गृह्णीयात् ॥
 इति पुस्तकदानविधिः ॥ भूषराजमुखे प्रविष्टपादं जगदीशार्पितहृत्सरोरुहम् ॥
 अवतार्य सरोवरात् स्वसाकं व्यनयद्यो हरिरस्तु मे गतिः ॥ १ ॥ मनसा
 वचसा च कर्मणा कृतमस्ति मया जुगुप्सितम् । सकलं चरणे समर्पितं हरिरेव

विजानताच्छ्रमम् ॥ २ ॥ यो गर्गसन्तत्यरविन्दनाथो ह्यान्वर्थसंज्ञोऽपर एव
 गर्गः । दैवज्ञसिंहक्षितिपालमान्यो बभूव धन्यो ललिताख्यपुर्याम् ॥ ३ ॥
 तस्यात्मजो हरिकथारससिक्तबुद्धिः सर्वैः पतञ्जलिरिति प्रथितो द्विजाग्रथैः ।
 सप्ताहपद्धतिमिमां रचयाम्बभूव..... ॥ ४ ॥ पन्नगाभ्रखगचन्द्रसंमिते वैक्रमे
 सकलसंग्रहादियम् ॥ सूक्ष्मतः खलु नगाहपद्धतिं सज्जनस्य च मुदेऽकरोद्
 द्विजः ॥ ५ ॥

इति पण्डितवरपतञ्जलिसङ्कलिता श्रीमद्भागवतस्य सप्ताहपद्धतिः समाप्ता ।

पूर्व

हरित

शुक्र

श्वेत

चन्द्र

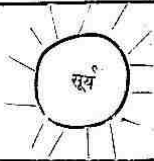
श्वेत

पीत

गुरु

सूर्य

रक्त

भौम

रक्त

केतु

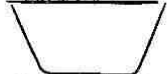
चित्र

शनि

कृष्ण

राहु

धूम्र

पश्चिम

पुच्छ

दक्षिण